

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriaus unikumai

Daiva Narbutienė

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Knygų pasaulyje unikumas (lot. *unicus* – vienintelis) suvokiamas trejopai: 1) vienintelis išlikęs spaudinio egzempliorius; 2) vienu egzemplioriumi spausdinta arba parašyta knyga; 3) ypatingais savitumais (spausdinto teksto skirtumais, žymaus autoriaus arba skaitytojo įrašais, ranka pieštomis iliustracijomis, meniniu įrišimu, nuosavybės ženklais ir kt.) pasižymintis knygos egzempliorius¹. Nustatyti leidinio unikalumą įmanu tik išsamiai pažinus esamus bibliotekos fondus. Spaudinių unikalumą patikimai liudija ir suvestiniai katalogai, registruojantys visus surastus kurio nors leidinio egzempliorius. Tačiau iš spaudos išeinantys tų pačių katalogų papildymai dar syki primena, jog nėra nieko pastovaus: ir po daugelio metų atrandami egzemplioriai tų leidinių, kurie kadaise buvo laikomi unikaliais. Tad kalbėti apie unikalius bibliotekos spaudinius galime tik su tam tikra išlyga – atsižvelgdami į šiuo metu mūsų turimas žinias.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius, kuriame saugoma apie 200 tūkstančių įvairiausių spaudinių nuo XV a. iki mūsų dienų, turtingas labai retų ir vertingų leidinių. Dalies spaudinių kitose Lietuvos bibliotekose nėra – taigi mūsų šalies skaitytojas juos gali gauti tik šioje bibliotekoje.

Šios apžvalgos tikslas – aptarti reikšmingiausias Lietuvos ir Europos spaudos paveldo paminklus, pagal tam tikrus kriterijus suskirstytus į atskiras grupes. Pirmiausia – pagal aukščiau aptartos unikumų sąvokos aspektą, kai žinomas vienintelis išlikęs leidinio egzempliorius.

Lietuvos MA bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugoma per 200 unikalių raštijos paminklų, įvairiausiai keliais suplaukusiu į Lietuvos MA biblioteką. Bene daugiausia tokių pavyzdžių randame lietuviškų spaudinių fonde, kurį, beje, pažįstame geriausiai². Seniausios unikalios knygos lietuvių kalba – trys Lozorius Zengštoko (Sengstak, 1562–1621) parengti leidiniai, kartu įrišti viename konvoliute. Visi jie išleisti 1612 m. Karaliaučiuje, J. Fabricijaus spaustuvėje. Tai – Martino Lutherio (1483–1546) *Enchiridion. Katechismus maszas...*; *Evangelias bei epistolas...* (abi knygos iš vokiečių kalbos vertė Baltramiejus Vilentas, 1525–1587)³; *Giesmes chrikscionischkos ir duchaunischkos*⁴. Didžiąją pastarosios knygos dalį sudaro Martyno Mažvydo (apie 1510–1563) ir Jono Bretkūno (1536–1602) giesmės, o likusią – paties L. Zengštoko bei kitų autorių versti kūriniai. Šis unikalus konvoliutas turi Walenrodtų bibliotekos Karaliaučiuje ekslibrisą.

1 *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 374.

2 Nustatyti saugomų leidinių lietuvių kalba egzemplioriškumą galima pasitelkus Lietuvos nacionalinės bibliografijos tomus: *Lietuvos bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. Vilnius, 1969–2006. 3 t.

3 Žr.: *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861. Vilnius, 1969, p. 457–458 (ir. 1294–1295). Saugojimo šifras: LK-17/6, 7.

4 *Ibid.*, p. 458 (ir. 1296). Saugojimo šifras: LK-17/8.

XVIII a. lietuviškų knygų rinkinyje saugoma penktoji pirmosios katalikų maldaknygės lietuvių kalba laida (parengėjas – dominikonas Jurgis Kasakauskis, apie 1650–po 1722). Tai *Rozancius szwęciansios Maryos pannos...* (Vilnius, Akademijos spaustuvė, 1727)⁵. Pirmąsyk ši maldų knyga buvo išspausdinta 1681 m. Jos defektinis egzempliorius saugomas Jogailos universiteto bibliotekoje Krokovoje – Lietuvos MA biblioteka yra įsigijusi šio egzemplioriaus mikrofilimą⁶. Išėjo daug šios knygos leidimų, kurių didžioji dalis Lietuvos nacionalinės bibliografijos sudarytojų aprašyta pagal šaltinius. LMA bibliotekoje saugomas unikalus egzempliorius yra be antraštinio lapo. 1983 m. jis restauruotas ir įrištas į naujos odos viršelius.

Ypač reikšminga lietuvių grožinės literatūros klasiko Kristijono Donelaičio (1714–1780) iš vokiečių kalbos versta *Gromata vieno gaspadoriaus būrams apie ganyklų perdalijimo naudą* (Karaliaučius, 1769?)⁷. Išlikęs vienas knygos egzempliorius, surastas 1939 m., yra be pradžios ir pabaigos. Jos antraštė yra suformulavęs Vaclovas Biržiška⁸. Knyga pažymėta Lituanistikos instituto bibliotekos antspaudu.

Retų spaudinių skyriuje saugomos dvi lietuviškų religinių raštų rengėjo jėzuito Pranciškaus Šrubauskio (1620–1680), kilusio iš Kauno, knygos. Viena iš jų – *Pamokslas krikščioniszkas* (trečioji laida, išėjusi 1743 m. Vilniaus Akademijos spaustuvėje)⁹ turi senąjį Vrublevskių bibliotekos lituanikos fondo saugojimo šifrą ir Michalo Brenšteino (Brenszejn) ekslibrisą. Antroji knyga – toje pačioje spaustuvėje 1793 m. išspausdintas giesmynas *Balsas sirdies* – į LMA biblioteką yra patekusi iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus. Tačiau žinomas dar vienas, už Lietuvos ribų – Lenkijoje – esantis šio leidinio egzempliorius¹⁰. LMA bibliotekos raritetas 1983 m. restauruotas ir įrištas nauja oda (restauratorė – Antanina Juraitė).

Iš unikalių XVIII a. leidinių lietuvių kalba dar paminėtinas taip pat iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus gautas *Pamokslas ant jubilenszą dwiju nedielu nug tiewa s. Klemensa XIV* (Vilnius, 1770)¹¹. Sprendžiant iš nacionalinės bibliografijos duomenų, unikalus maldyno *Altorius duchannas* – Bazilijonų spaustuvės Vilniuje 1793 m. leidimas. Šis, bibliografų pagal šaltinius aprašytas leidinys¹², buvo surastas rezerviniame bibliotekos fonde 1992 m.¹³ Deja, šiame unikume nėra proveniencinių ženklų, liudijančių knygos kelią į LMA biblioteką.

Vienas unikalus leidinys lietuvių kalba į LMA biblioteką pateko ir su akademiko Konstantino Jablonskio (1892–1960) asmeninės bibliotekos knygomis, perduotomis 1965 m. ir iki šiol saugomomis atskirame memorialiniame K. Jablonskio fonde. Kalbama apie didaktinį religinio turinio veikalą, kurį parašė Mykolas Olševskis (apie 1712–apie 1779), – *Broma atverta ing wieczynasti*. Iš daugybės šio kas keleri metai pakartojamo veikalo laidų K. Jablonskio knygų rinkinyje buvo aštuntos, 1789 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išėjusios, laidos egzempliorius¹⁴.

5 *Ibid.*, p. 183 (jr. 493). Saugojimo šifras: LK-18/26.

6 Saugojimo šifras: Mf. 385.

7 *Ibid.*, p. 90–91 (jr. 233). Saugojimo šifras: LK-18/17.

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*, p. 409 (jr. 1158). Saugojimo šifras: LK-18/14.

10 *Ibid.*, p. 403–404 (jr. 1137). Saugojimo šifras: LK-18/26/2.

11 *Ibid.*, p. 310 (jr. 889). Saugojimo šifras: LK-18/13.

12 *Ibid.*, p. 16 (jr. 39). Saugojimo šifras: LK-18/35.

13 Egzempliorius nurodytas papildymų tome: *Lietuvos bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861: papildymai. Vilnius, 1990, p. 14 (jr. 39).

14 *Ibid.*, p. 295 (jr. 847). Taip pat: ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai, 1576–1805*. Vilnius, 1979, p. 354 (jr. 2328). Saugojimo šifras: K.J. 1504.

Unikalijų lietuviškų spaudinių rinkinį papildė ediktai – XVI–XIX a. spausdinti Prūsijos valdovų įsakymai lietuviškų žemių gyventojams įvairiais gyvenimo klausimais¹⁵. Remiantis Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenimis, tokių XVIII a. išspausdintų unikalijų dokumentų LMA bibliotekoje saugoma 47, o XIX a. – 14. Vienas įdomesnių iš jų – 1807 m. Gumbinėje, Hartungo spaustuvėje paskelbtas *Paliepimmas* – Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III įsakas dėl žemės įsigijimo lengvatų ir baudžiosios panaikinimo¹⁶. Šio 7 puslapių leidinėlio tekstas išspausdintas dviem – vokiečių ir lietuvių – kalbomis.

Smulkiosios spaudos fonde saugomas Lietuvos Vyriausiosios tautos tarybos 1794 m. gegužės 15 d. aplinkraštis dėl Tado Kosciuškos 1794 m. gegužės 2 d. universalio – vienintelis Lietuvoje žinomas egzempliorius¹⁷. Šis trijų puslapių dokumentas lietuvių kalba buvo išspausdintas Vilniaus Akademijos spaustuvėje 1794 m.¹⁸ Dar vienas egzempliorius yra žinomas Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskų bibliotekoje Krokovoje. LMA bibliotekos raritetas Lietuvos nacionalinės bibliografijos sudarytojų neužfiksuotas¹⁹. Mūsų kalbamas egzempliorius į biblioteką bus patekęs gana keistu būdu: mat 1968 m. jį pastebėjo buvęs savininkas – Bagotosios parapijos klebonas Vaclovas Strimaitis, iki tol laikęs šį spaudinį prapuolusiu iš jo rinkinių. Išlikęs kunigo laiškas, mašinėle rašytas Retų knygų skyriaus vedėjui, kuriame teigiama, jog „Kosciuškos lietuviško teksto atsišaukimas“ buvęs pavogtas 1966 m. gruodžio mėnesį. Išlikęs ir Rankraščių skyriaus vedėjo Antano Trakymo 1968 m. užrašytas kunigo Vaclovo pasakojimas apie tai, iš kur šis gavęs dokumentą ir kaip jo pasigedęs. Anot buvusio dokumento savininko, atsišaukimą Baisogaloje apie 1955–1960 m. radęs kunigas Bronius Vaišnora. O iš šio dokumentas ir patekęs kunigui Vaclovui Strimaičiui. Nežinomos aplinkybės, kaip šis spaudinys atsiradęs Baisogaloje. Istoriografiniai šaltiniai nurodo, jog iki 1939 m. šio spaudinio egzempliorių turėjęs vilnietis kunigas Juozapas Stankevičius. 1939 m. spaudinys buvęs paštu išsiųstas Kauno universiteto bibliotekai, tačiau pakeliui dingęs²⁰. Tikėtina, jog LMA bibliotekoje esantis egzempliorius, kuriame dar yra įrašas: Nr. [...] // *Ten Universal zostanie // w Polondze* (tą universalą palieku Palangoje), ir bus tas prieškary „pasiklydęs“ spaudinys. Vargu ar įrašo genezė sietina su spėjamu buvusiu savininku J. Stankevičiumi – tas rudu rašalu įrašytas sakinytis atsirado veikiausiai XIX a. Galbūt kažkuris iš 600 išspausdintų egzempliorių – toks buvo šio spaudinio tiražas – pasiekė Palangą? Klausimų daugiau nei atsakymų, tačiau, nepaisant aukščiau minėtos aplinkybės, šis išlikęs dokumentas yra svarbus ir labai retas spaudos paminklas.

XIX a. lietuviškų knygų fonde saugomi 4 unikalūs leidiniai. Vienas iš jų – kuklus giesmių, skirtų Skapiškio Kalvarijoms, leidinėlis *Giesmes apey kieturolika stacyu*, kuri, bibliografų nuomone, galbūt parengė vienuolis dominikonas Laurynas Bortkevičius (1756–1823). Šis 10 puslapių giesmynėlis

15 Išsamiau apie šių dokumentų turinį: *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*. [Sudarė P. Pakarklis; redagavo K. Jablonskis]. Vilnius, 1960. 665 p. Faks.

16 *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1..., p. 308 (ir. 883); *Prūsijos valdžios gromatos...*, p. 49–50, 512–517. Saugojimo šifras: E 753.

17 Jis perspausdintas leidinyje: *Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai*. Paruošė Juozas Tumelis. Vilnius, 1997, p. 14–18, 44. Saugojimo šifras: Sm. sp. 2451.

18 ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvs leidiniai...*, p. 471–472 (ir. 3051).

19 *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1..., p. 453–454 (ir. 1286).

20 *Ibid.*, p. 454; *Tado Kosciuškos sukilimo (1794) lietuviškieji raštai...*, p. 44.

išleistas Vilniaus Misionierių spaustuvėje 1810 m.²¹ Kuklus ir kitas unikalus giesmynas – 1819 m. Vilniaus Bazilionų spaustuvėje išleistos *Giesmes nabaznas*²² – su Šiaulių „Aušros“ muziejaus antspaudu.

1834 m. Karaliaučiuje, H. Posto spaustuvėje, išėjo dvi Liudviko Gedimino Rėzos (1776–1840) parengto Naujo Testamento laidos. Šie leidiniai labai reti. Lietuvos MA bibliotekoje saugomas defektinis (be knygos pabaigos) vienos iš šių laidų egzempliorius – vienintelis Lietuvoje²³. Bibliografų spėjimu, dar vienas šios laidos egzempliorius gali būti saugomas Britų bibliotekoje Londone²⁴. Mūsų turimas egzempliorius yra išlaikęs seną originalų iršimą: medis, trauktas oda su ornamentuotais įspaudais, antrojo kietviršio veidrodyje įspausa *JESUS*, išlikusios žalvarinio užsegimo žymės.

Ilgai tik iš šaltinių buvo žinoma apie 1858 m. Vilniuje M. Orgelbrando lešomis išleistą 4 puslapių knygelę *Malda pri švęta Domininka*²⁵. Šis spaudinys, prisišlijęs prie didesnės apimties 1865 m. Vilniuje išėjusios religinio turinio lietuviškos knygos²⁶, buvo aptiktas vėliau – kai nacionalinės bibliografijos tomas jau buvo išėjęs. Egzempliorius yra užfiksuotas papildymuose²⁷.

Kaip matyti, tarp lietuviškų unikalų spaudinių dominuoja religinio turinio, ypač bažnyčios praktikai skirtos knygos. Maldynai, giesmynai buvo paklausūs leidiniai – tą patvirtina ir gausybė pakartotinių šios paskirties knygų laidų. Kita vertus, nenuostabu, jog tokių knygų egzempliorių išliko labai mažai ar net po vieną: šios, kone kiekvienoje raštą pramokusioje šeimoje buvusios knygos galėjo ir susidėvėti, taip ir nepasiekusios mūsų dienų.

Unikumų esama ir senosios lituanikos rinkiniuose. XVII a. lituanikos fonde saugoma pora religinio turinio knygų lenkų kalba. Tai 1649 m. Liubčioje išėjęs T. Słomkos parengtas leidinys²⁸. Šis nedidelio formato leidinio egzempliorius anksčiau priklausė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai. Išlikusio egzemplioriaus unikalumą liudija bibliografiniai šaltiniai – K. Estreicherio *Lenkų bibliografija*²⁹ ir M. Ivanovič parengtas XVII a. Lietuvos lenkiškų knygų kontrolinis sąrašas³⁰. Pastarasis leidinys patvirtintų ir Vilniaus Akademijos spaustuvėje 1650 m. išėjusios knygos³¹ unikalumą. Šis 1987 m. restauruotas leidinys buvęs gausiai prirašinėtas.

21 Lietuvos TSR bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1..., p. 56–57 (jr. 164). Saugojimo šifras: LK-19/740.

22 *Ibid.*, p. 109 (jr. 281). Saugojimo šifras: LK-19/443.

23 *Ibid.*, p. 344 (jr. 991). Saugojimo šifras: LK-19/161.

24 Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861: papildymai..., p. 61 (jr. 991).

25 Lietuvos TSR bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1..., p. 234 (jr. 664).

26 *Deszmys uwogu del asabu smutkuosi ir sielawartuosi aliekunczju*. Piertlumaczyta isz lenkiszka letuwiszkaj par kteryku Jonu Jodelajti [i. e. N. Gedgaudas]. Wilniuje: kasztu S. Neumana, spaustuwi A. Syrkina, 1865. 36 p. Taip pat žr.: Lietuvos TSR bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 2: 1862–1904, kn. 1: A–P. Vilnius, 1985, p. 314–315 (jr. 710). Saugojimo šifras: LK-19/11.

27 Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861: papildymai..., p. 45 (jr. 664).

28 SŁOMKA, Tomasz. *Meditacie nabożne, ktorych prawowierny czlowiek krześcianański, przy usłudze Sakramentu ś. Ciała, y Krwie Pana naszego Jezusa Krystusa zażywać może*. W Lubczu nad Niemnem: [Jan Lange], 1649. [12], 46[+?] p. ; 12°. Saugojimo šifras: L-17/156/2.

29 ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1930. T. 28, p. 251.

30 XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas. Parengė Marija Ivanovič. Vilnius, 1998, p. 154–155 (jr. 634).

31 *Bankiet, albo Historia jako Adam bankietował trzech synów swoich iuż żonatyh z pokrewnemi i przyiacielmi tudżesz Jana młodzieńca pobożnego i mądrego, y co za koniec tego bankietu tak zły jako i dobry, rzecz niemniej ucieczna jako y pożyteczna ku czytaniu, osobliwie przy bankietach y bieśiadach przyiacielskich...* Vilnac: typis Acad. Soc. Iesu, 1650. [20], 196, [76] p. Inic., vinj. ; 8°. Saugojimo šifras: L-17/20.

Tarp unikalių XVII a. leidinių lenkų kalba saugomi proginiai veikalai, išėję Vilniaus spaustuvėse. Akademijos spaustuvėje 1623 m. publikuotas eiliuotas kūrinys Julijaus Čapskio (Czapski) ir Kristinos Filipovskos (Philipowska) sutuoktvių proga³² nėra užfiksuotas K. Estreicherio bibliografijoje³³. Bibliotekoje saugomas naujai įrištas egzempliorius turi Lituanistikos instituto antspaudą.

Lituanikos fonde saugomi keturi Vilniaus pamokslininko Kazimiero Jono Vaišnoravičiaus (m. 1680) pamokslų leidiniai. Vienas iš jų – skirtas karaliaus Vladislovo IV Vazos sekretoriui, Vilniaus vaitui Tomui Bildziukevičiui³⁴ – yra vienintelis šiuo metu žinomas egzempliorius³⁵.

1636 m. Vilniaus Šv. Dvasios brolijos spaustuvėje išspausdintas vienuolyno vyresniojo, tėvo Samuelio Zaleskio pasakymo pamokslo, skirto Smolensko vaivadienės laidotuvėms, tekstas³⁶ – taip pat vienintelis šiuo metu žinomas egzempliorius³⁷. Marmuriniu popierumi įrištoje knygoje yra Vilniaus mokslo bičiulių draugijos, Vilniaus meno ir mokslo draugijos, grafo Antano Tiškevičiaus nuosavybės ženklai: ekslibrisai ir antspaudai.

XVII a. lituanikos fonde randame ne vieną lotyniškosios spaudos unikumą. Daugiausia – tai Vilniaus Akademijos spaudiniai: disertacijos, grožinės literatūros kūriniai, vadovėliai, religinio turinio veikalai. Lietuvos mokslo istorijai reikšmingas Vilniaus Akademijos profesorius Osvaldo Kriugerio (Krüger, apie 1598–1655) aritmetikos vadovėlis *Arithmetica practica*, išspausdintas 1635 m.³⁸ Šiandien yra žinomi du išlikę šio leidinio egzemplioriai: vienas – Lenkijos MA bibliotekoje Gdanske, kitas – Lietuvos MA bibliotekoje³⁹. Pastarasis egzempliorius, restauruotas 1988 m., turi Vilniaus misionierių vienuolyno nuosavybės įrašą.

1682 m. labai gražiai išleistas Fulgento Dryjackio parengtas *Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus švenčiausio gyvenimo, kančios ir brangiausio kraujo lobynas*⁴⁰ su 42 medžio raižiniais, vaizduojančiais mišiu apeigas. Dailininkas – Aleksandras Tarasevičiaus (1672–1722). Šis unikalus egzempliorius⁴¹, kad ir

32 SŁUGOCSKI, Mikołaj. *Heynal Dianny z sześcią nimb. na szczęśliwe wesele... Juliusza Czapskiego y... Krystyny Philipowskiej...* W Wilnie: [druk. Akad. S. I.], 1623. [16] p. Herbas, vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/181.

33 Egzemplioriaus unikalumą liudija *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos...*, p. 155 (ir. 635).

34 VAIŠNORAVIČIUS, Kazimieras Jonas (m. 1680). *Gora na ktorey trzy namioty rozpostarte w chwalebnyh apostołe Thomaszu ś. reprezentowane na doroczną uroczystość... Thomasza Bildziukiewiczza... woyta wileńskiego... wystawione...* Per Casimirum Ioannem Woysznarowicz, equitem Samogitianum, ... in alma Acad. Vilnensi Soc. Iesu auditorem. [W Wilnie: druk. Akad. Soc. Iesu, 16??]. [16+?] p. Inic., vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/140.

35 *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos...*, p. 181 (ir. 748).

36 ZALESKI, Samuel Szyk. *Strzały wyborne na pogrzebie... Dorothy Wołowiczówny Janowej Abramowiczowej, wojewodziny smolenskiej...*: kazaniem przez wielebnego oycy Samuela Szykica Zaleskiego, namiest. metropol. w Wiel. Xie. Lit. starszego monastera Bratskiego wilen. przy cerkwi S. Ducha wystawione... marca dnia 10. roku Pańskiego 1636. [Wilno: druk. Bractwa Św. Ducha, 1636]. [44] p. Iliustr., inic., vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/68.

37 *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos...*, p. 188 (ir. 779).

38 KRÜGER, Oswald (apie 1598–1655). *Arithmetica practica*: in usum studiosae iuventutis, Academiae et Universitatis Vilmensis Societatis Iesu nuperrime conspecta, et in publicum data. Vilnae: typis Academicis Societatis Iesu, 1635. [4], 190 p. Lent., inic., sp. embl., vinj. ; 12°. Saugojimo šifras: L-17/151.

39 *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Sudarė: Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 1998, p. 143 (ir. 554).

40 DRYJACKI, Fulgenty. *Thesaurus sacratissimae vitae passionis practiosissimi sanguinis D. n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus...* Per r.p. Fulgentium Dryjacki, Augustinianum erem. collectus. Vilnae: typ. Acad. S. Ie[su], 1682. [36], 221 [i. e. 222 + ?] p. Frontisp., iliustr., inic., vinj. ; 12°. Saugojimo šifras: L-17/3.

41 *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 87 (ir. 277); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvs leidiniai...*, p. 56 (ir. 313).

stokodamas knygos pabaigos, yra išlaikęs originalų įrišimą: medis, trauktas juoda oda su aklaisiais linijiniais įspaudais ir žalvario užsegimais. Knygos proveniencija: Žirovicų bazilionų vienuolyno (prie Slanimo, Baltarusijoje) ir Lietuvos pravoslavų dvasinės seminarijos bibliotekos. Beje, K. Estreicherio bibliografija šio leidinio iš viso nenurodo.

Gerai išsilaikiusi ir kita religinio turinio knygelė – *Švento Augustino regula*, išspausdinta tais pačiais 1682 m.⁴² Šis marmuro popieriumi įrištas unikumas⁴³ kadaise priklausė Vilniaus jėzuitų kolegijai, po to – Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos bibliotekai.

Ne vieną Vilniaus Akademijos spaustuvės unikumą turėjo Vilniaus meno ir mokslo muziejaus draugijos biblioteka (1906–1914), kuri drauge su Vilniaus mokslo bičiulių draugijos bibliotekos rinkiniais 1950 m. atiteko Lietuvos MA bibliotekai. Šios, o taip pat ir grafo A. Tiškevičiaus bibliotekos ekslibrisai puošia vienintelį Lietuvoje išlikusį poleminį veikalą *Laurentalia Rigensia* (1638)⁴⁴. Tai – atsakas į 1637 m. Rygoje išspausdintą liuteronišką Laurencijaus Ignoto Bonaventūros Bodockerio (Bodockerus, Laurentius; Bodock, Lauren, 1607–1661) traktatą. Galimas dalykas, jog šio leidinio egzempliorius dar yra ir Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge⁴⁵, o Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos egzempliorius įrištas su kreipimuisi į *Vilniaus kalvinistų kunigus* (1639) – taip pat labai retu leidinio egzemplioriumi⁴⁶.

Iš čia paminėtų bibliotekų rinkinių mus dar pasiekė unikali Jurgio Karoso (Georgius Karas) odė, šlovinanti Kimbarų giminę (1655)⁴⁷, taip pat – Andriaus Markvarto (Marquart) teisės disertacija (1647)⁴⁸; žinomas dar vienas pastarojo leidinio egzempliorius, saugomas Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje)⁴⁹.

42 AUGUSTINUS, Aurelius, sanctus (354–430). *Regula s. Augustini, episcopi, et Constitutiones fratrum ordinis Praedicatorum...* Vilnae: typis Academicis Societatis Iesu, 1682. [4], 240 p. Inic., vinj. ; 24°. Saugojimo šifras: L-17/257.

43 *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 40 (ir. 51); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai...*, p. 34 (ir. 165).

44 *Laurentalia Rigensia seu Plausus lutheranorum cum Laurentius Bodockerus apostata veritatem orthodoxam catholicam Romanam et virtutem Rigae eivaret a catholicis explicatus.* [Vilnae: typis Acad. S. J.], 1638. [63] p. Vinj. ; 8°. Saugojimo šifras: L-17/207. Taip pat žr.: *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 144 (ir. 564); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai...*, p. 90 (ir. 549).

45 Plg.: *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 221 (ir. 971).

46 *Ibid.*, p. 32 (ir. 13); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai...*, p. 30 (ir. 139).

47 KAROSAS, Jurgis. *Apollinis et Musarum senatus ad debitas Kimbarianis meritis laudes decernendas coactus et... Gabrieli Kimbar, thesauri M. D. L. praefecto... anniversariam divi Gabrielis tutelaris sui diem feliciter peragenti, gratulationis ergo oblatus.* A Georgio Karas, s. n. d. alumno, artium et philosophiae magistro et in alma Acad. Vilnensi sacrae theologiae et sacrorum canonum auditore, anno Domini 1655 die 24 Martii. [Vilnae, 1655]. [8] p. Vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/143. Taip pat žr.: *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 123 (ir. 558); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai...*, p. 78 (ir. 463).

48 MARQUART, Andreas. *Dissertatio iuridica e iure canonico, civili et regio Poloniae, Magniq[ue] Ducatus Lithuaniae nec non Saxonico et municipali Magdeburgensi decisa quam sub felicissimis auspiciis illustrissimi domini d. Casimiri Leonis Sapieba, M. D. L. procancellarii, ... in alma universitate Vilnensi Soc[ietatis] Jesu, facultatis iuridicae fundatoris.* Praeside nobili et clarissimo dn. Joanne Georgio Schaver de Augenburg j. u. doctore et in eadem universitate ss. canon. ordinario professore, defendendam suscepit Andreas Marquart aa. ll. et philosophiae magister et j. u. auditor. Vilnae: typis Academicis Soc. Jesu, anno 1647. die [22] Iunii. [20] p. Inic., vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/64.

49 *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 160 (ir. 655).

Puikiu frontispisu puoštas 1669 m. Vilniaus Akademijoje gintōs Samuelio Jono Konaževskio (Konarzewski) disertacijos iš gamtos filosofijos leidimas⁵⁰ – šiuolaikinio įrišimo, be proveniencinių knygos ženklų.

XVII a. lituanikos fonde saugomas 1695 m. Gdanske išspausdintas eiliuotas Kristupo Bitnerio kūrinys *Skausmų teatras*, skirtas Biržų, Slucko, Dubingių kunigaikštystės Liudvikos Karolinos Radvilaitės (1667–1695) netekčiai apraudoti⁵¹.

Saugoma labai retų kirilika išspausdintų leidinių. Apie juos išsamią apžvalgą yra parengusi Elena Kozlovska⁵². Paminėtini du unikalūs bažnytinei praktikai skirti leidiniai, saugomi XVII a. lituanikos fonde. Abu jie išspausdinti Vilniuje: Bazilijonų spaustuvėje⁵³ ir Šventosios Dvasios brolijos spaustuvėje⁵⁴. Šių leidinių unikalumą liudija baltarusių knygų suvestinis katalogas⁵⁵.

XVIII a. lituanikos fonde saugomas unikalus vokiečių literato Danieliaus Jenischo (1762–1804) veikalo *Filosofinis bei kritinis keturiolikos senesniųjų ir naujesniųjų Europos kalbų palyginimas ir įvertinimas*, vokiečių kalba išspausdinto Berlyne 1796 m., egzempliorius⁵⁶. K. Estreicherio *Lenkų bibliografija*⁵⁷ egzemplioriaus nenurodo. Šiame traktate išspaudinta ir fragmentų lietuvių kalba⁵⁸: 13 sakinių iš Biblijos, keturi liaudies dainos „Aš atsisakiau savo močiutei“ posmai. Turimas egzempliorius pažymėtas Friedricho Augusto Gottholdo (1778–1858) asmeninės bibliotekos Karaliaučiuje antspaudu, liudijančiu,

50 KONAŽEVSKIS, Samuelis Jonas. *Philosophia naturalis pro prima philosophiae laurea*. A Samuele Joanne Konarzewski metaphysices auditeore, in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu propugnata a[nn]o 1669 Oct. 28. [Vilnae: typis Academicis S. I., 1669]. [10] p. Frontisp. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/195. Taip pat žr.: *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 138 (ir. 532); ČEPIENĖ, Kostė; ir PETRAUSKIENĖ, Irena. *Vilniaus akademijos spaustuvs leidiniai...*, p. 85 (ir. 517).

51 BITNERIS, Kristupas. *Theatrum dolorum, quod orbis amphitheatro aperuit, serenissima princeps Ludovica Carolina Radvila, ducissa Birzaru[m] Sluciae Dubincoru[m] et Copylij...* quae nuper in parturientis Lucinae genialis ludens in cunabulis Brigae, in vitae lucem et scenam principem edendo personam, fato tristissimo, partu et raptu acerbissimo, rebus ipsa humanis exempta est, in cuius lugubrem tragicam atq[ue] fatalem scenam luctuosa prodiit universae colligatae Europae affinitas, cumq[ue] ea intimo sensu coingemissentis M. D. L. condoles Lithuania per personarum grandium grandes luctus cum primis aliis serenissimo invictissimo ac potentissimo Iohanni III. regi Poloniarum, Magno Duci Lithuaniae, ... lachrymas et suspiria imperij universaeq[ue] Europae dolorum actus elugenti non postremos, postremae voluntatis Radvilianae posthumae testamenti tabulis resignati expetito et adsignato tutori pupillari in perpetuae devinctionis monumentum. A clientum devotissimo Christophoro Bythnero p. l. u. d. m. olim utriusq[ue] Radvil[jani] Colleg[i] rect[ore] nunc vero gemini refor. coetus Viln[ensis] concion[atore] repraesentatum ac dedicatum. Gedani impress., 1695. [20] p. Iliustr., vinj. ; 2°. Saugojimo šifras: L-17/2-13. Taip pat žr.: *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 51 (ir. 100).

52 КОЗЛОВСКАЯ, Елена. Обзор старопечатных изданий кирилловского шрифта в Центральной библиотеке Академии наук Литовской ССР. In *Из истории академических библиотек: сборник научных трудов*. Москва, 1983, p. 200–216.

53 *Литургия иже в с[вя]тыхъ о[т]ца нашего Иоанна Златоустаго архиепископа Константина града: при ней же службы празникомъ г[оспо]дскимъ и б[о]городичнымъ и некимъ нарочитымъ с[вя]тымъ полагаются, оудобнейшаго ради оупотребления всемъ переем, изряд[не] иже особно безъ пеня иаедине литургисаюшимъ и въ путешествияхъ сущимъ...* В Вилни: [тпн. Троицкая], 1691. [49+?] lap. Frontisp., inic., vinj. ; 2°. Saugojimo šifras: L-17/2-20.

54 *Молитвенникъ или Треникъ иже в себѣ ц[ер]ковная послѣдования отъ с[вя]тыхъ ап[осто]лъ прежде, потомъ же отъ с[вя]тыхъ и божественныхъ от[с]в[я]т[ен]и, в различныхъ временахъ предания, изъ греческаго языка на словенский преведены и истинно изыслѣдованы.* В Вилни: в друкарни Братской, 1617. [326] lap. Inic., vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: L-17/235.

55 *Кніга Беларусі, 1517–1917: зводны каталог*. [Складальнікі: Г. Я. Галенчанка, Т. В. Непарожная, Т. К. Радзевіч]. Мінск, 1986, p. 121 (ir. 167); p. 88 (ir. 79).

56 JENISCH, Daniel. *Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von vierzehn ältern und neuern Sprachen Europens...* Eine von der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften gekrönte Preisschrift des Herrn D. Jenisch, Prediger in Berlin. Berlin: bei Friedrich Maurer, 1796. VIII, 503 p. ; 8°. Saugojimo šifras: L-18/242.

57 ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1901. T. 18, p. 532.

58 Egz. nurodo: *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A: knygos lietuvių kalba. T. 1..., p. 472 (ir. 21).

jog į LMA biblioteką knyga pateko Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, organizavus ekspediciją į Karaliaučiaus kraštą.

Tokiu pat keliu į biblioteką pateko dar viena unikali knyga, kurios atsiradimo istorija gražiai sutapo su jubiliejine pirmosios spausdintos knygos lietuvių kalba data – Martyno Mažvydo *Katekizmo* 450-siomis metinėmis. 1997 m. vasarą Rezerviniame (dabar – Atsargos) bibliotekos fonde surastas šešių leidinių konvoliutas, kurio ketvirtasis aligatas – lenkų raštijos veikėjo, protestantiškos literatūros leidėjo Jano Seklucjano (apie 1510–1578) parengtas 16 p. katekizmas, 1545 m. lenkų kalba išėjęs Karaliaučiuje, H. Weinreicho spaustuveje⁵⁹. Šio leidinio egzempliorius yra unikalus, vienintelis žinomas pasaulyje. Leidinys svarbus ne tik Lenkijos spaudos paveldo paminklas, bet ir reikšmingas Lietuvos kultūros istorijos liudijimas: dar 1929 m. norvegų kalbotyrininkas Ch. Stangas (1900–1977) išaiškino, jog pirmosios spausdintos knygos lietuvių kalba – 1547 m. toje pačioje spaustuveje išėjusios M. Mažvydo mokomosios knygos – vienas iš pagrindinių šaltinių – būtent J. Seklucjano katekizmas⁶⁰. Lenkų⁶¹ ir vokiečių⁶² kultūros istorikų liudijimais, šis konvoliutas su unikaliu J. Seklucjano leidinio egzemplioriumi, turinčiu kito žinomo lenkų protestantiškosios literatūros kūrėjo ir leidėjo – J. Seklucjano varžovo – Jano Maleckio (apie 1490–1567) ranka atliktus taisymus, prieš karą buvęs Prūsijos valstybiniame archyve Karaliaučiuje. Be to, lietuvių liuteronų kunigas M. Mažvydas, rašydamas vieną iš knygos dalių – katekizmą, taip pat naudojo ir lenkiškuoju 1546 m. katekizmu, parengtu J. Maleckio, kurio marginalijos yra išlikusiose J. Seklucjano katekizmo egzemplioriuje. Po Antrojo pasaulinio karo šis J. Seklucjano katekizmas buvo laikomas dingusiu: jokie istoriografijos šaltiniai nebuvo nurodę šio egzemplioriaus likimo⁶³.

Unikalių leidinių LMA biblioteka yra paveldėjusi su 1941 m. vasario 22 d. perimtais Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos rinkiniais. Štai K. Estreicherio bibliografija⁶⁴ nurodo vienintelį radikaliosios reformacijos krypties Lietuvoje atstovą – arijono Marcino Czechowico (1532–1613), kurį laiką dirbusio Mikalojaus Radvilos Juodojo dvare Vilniuje⁶⁵, veikalą, išleistą Rakove 1582 m.⁶⁶ Unikalus egzempliorius, įrištas su kitu, taip pat labai retu, to paties autoriaus ir toje pačioje spaustuveje 1581 m. išleistu veikalu *Jokūbo Žydo iš Belžeco atsakymas (Odpis Jakoba Žyda z Belžyc)*⁶⁷, pažymėtas ir Slucko gimnazijos priklausomybės įrašais, su gausiomis marginalijomis lenkų kalba. Įrištas rausvai dažytu pergamentu.

59 SEKLUCJAN, Jan (apie 1510/1515–1578). *Katechizmu text prosti dla prostego ludu*. W Krolewczu: w drukarni Jana Weynreicha, 1545. [16] p. ; 8°. Saugojimo šifras: L-16/61/4.

60 STANG, Christian. *Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas*. Oslo, 1929, p. 5–16.

61 Stanisław Rospond, plg.: SEKLUCJAN, Jan. *Wybor pism*. Oprac. S. Rospond. Olsztyn, 1979, p. 29.

62 NEUMANN, Friedrich Wilhelm. *Studien zum polnischen frühreformatorischen Schrifttum*. T. 1: Die Katechismen von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen Seklucyan und Maletius. Leipzig, 1941, p. 7.

63 Daugiau apie tai žr.: NARBUTIENĖ, Daiva. *Katechizm* Jana Seklucjana na Litwie. *Rocznik Biblioteki Narodowej*. Warszawa, 2001, t. 33/34, p. 117–121. IDEM. *Jano Seklucjano katekizmas Lietuvoje* [interaktyvus, žiūrėta 2007 11 10]. Priciga per internetą: < <http://pirmojiknyga.mch.mii.lt/Leidiniai/narbut.lt.htm> >.

64 ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1896. T. 14, p. 556–557.

65 LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*. XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis. Vilnius, [1999], p. 303–305.

66 CZECHOWIC, Marcin (1532–1613). *Zwierciadtko panienek christiańskich, ku obyczajeni się w powinnościach swych christiańskich, teraz nowo urobione*. [Raków]: w drukarni Teofila Adamowica [i. e. A. Rodecki], 1582. [14], 218 p. Inic., vinj. ; 4°. Saugojimo šifras: XVI/140/2.

67 ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska...* T. 14, p. 555.

Buvusioje Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje greta vienintelių išlikusių spaudinių egzempliorių būta ir kitokiais ypatumais išsiskiriančių knygų – su marginaliniais ir provenienciniais žymių asmenų įrašais. Vienas iš įdomesnių tokių asmenybių – aukščiau minėto M. Czechowico bendraamžio ir bendraminčio Simono Budno (Szymon Budny, 1530–1593) asmeninei bibliotekai priklausę, į vieną konvoliutą surišti Šventojo Rašto dalių leidimai – su šio autografais ir marginalijomis graikų bei lotynų kalbomis⁶⁸. Taip pat – 1556 m. Bazelyje išėjusio Plutarcho (apie 46 po Kr. –120) *Vitae*, žymių graikų ir romėnų biografijų veikalas egzempliorius su įrašu, liudijančiu, jog S. Budnas knygą nusipirko Livonijoje 1567 m.: *Simon Budnaeus Rigae in Livonia Feb. 4 1567*⁶⁹.

Vienintelių egzempliorių esama ir vėlesniais laikais į LMA biblioteką suplaukusių knygų rinkiniuose. Štai jau aukščiau minėtoje 1965 m. gautoje istoriko akademiko K. Jablonskio bibliotekoje tarp bibliografinių retenybių buvęs ir Vilniaus Pranciškonų spaustuvės leidinys *Pranciškonų konventualų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje senovė*⁷⁰. Ši 1671 m. išėjusi istorinė veikalą parašė pranciškonas Jokūbas Pranciškus Dluskis (apie 1630–1683), 1667 m. įsteigęs Pranciškonų spaustuvę. Vienintelis Lietuvoje žinomas egzempliorius⁷¹ įrištas su kitomis trimis knygomis, vienaip ar kitaip susijusiomis su pranciškonais: 2 knygos, išleistos XVII a., 1 – XVIII a. Konvoliutas priklausė Valkininkų pranciškonų vienuolynui: *Ex Bibliotheca C[onven]tus Olkinensis*.

Memorialiniame akademiko K. Jablonskio fonde saugomos knygos su jo tėvo, lietuvių kalbos patriarcho Jono Jablonskio (1860–1930) autografais, taip pat – su dedikaciniais leidinių autorių įrašais Jonui ir Konstantinui Jablonskiams⁷².

Retų spaudinių skyriuje saugoma vertingų leidinių su kitų žymių Lietuvos kultūros veikėjų autografais. Paminėtinas 1928 m. Kaune išėjusios J. Jablonskio knygos *Linksniai ir prielinksniai* egzempliorius su autoriaus dedikaciniu įrašu Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei (1861–1943; saugojimo šifras: LK-20/1415). Išskirtinas ir būsimąjį Vilniaus arkivyskupo pal. Jurgio Matulaičio (1871–1927) daktaro disertacijos *Rusų [teologų] mokymas apie pirminio teismo būklę (Doctrina Russorum de statu justitiae originalis)* 1903 m. leidimas su 1911 m. Petrapilyje pasirašyta dedikacija istorikui Augustinui Voldeмарui (1883–1942), tuo metu dirbusiam Peterburgo universitete (saugojimo šifras: L-20/1723). Reikšminga ir Lietuvos aviacijos pradininko Aleksandro Griškevičiaus (1809–1863) Kaune 1851 m. lenkų kalba išėjusi knyga *Žemaičių garlėkis (Parolat žymudžina)* su autoriaus dedikacija Kauno gubernijos

68 *Ecclesiastici libri: qui semper pro sacris libris ab Ecclesia habiti sunt, et digni visi qui lega[n]tur a piis, non tamen parum cum Canonicis scripturis auctoritatem obtinuerunt, utpote quos maiores nostri in ecclesiis legi voluerunt, non tamen proferri ad auctoritate[m] ex his fidei co[n]firmandam...* Tiguri: excudebat Christoph. Froshoverus, 1550. 99 p. Inic., sp. embl.; 8°. Saugojimo šifras: V-16/1-1530; *Novum Testamentum: omne ad Graecoru[m] exemplariu[m] ad veterem item editionem Erasmi quoq[ue] Roterod. versionem postremam, aliorumq[ue] emendatorum Latino[rum] codicum interpretatione[m] recognitum, castigatum atq[ue] translatum.* Tiguri: excudebat Christoph. Froshouerus, 1550. 117 p. Inic., sp. embl.; 8°. Saugojimo šifras: V-16/1-1531.

69 *Plutarchi Cheroni Graecorum Romanorumque illustrium vitae...* Basileae: apud Mich. Isingrinium, 1554. [24], 392 lap. Inic., signetas; 2°. Saugojimo šifras: V-16/2-279.

70 DLUSKIS, Jokūbas Pranciškus (m. 1683). *Antiquitas Minorum conventualium in Magno Ducatu Lithuaniae, eiusq[ue] a provincia Poloniae, et Russiae independentia, una cum rationibus eorum, qui nunc in eo sunt conventuum in suam provinciam restituendorum.* Authore f. Iacobo Francisco Dluski s. th. magistro, vicario Lithuaniae custode... Vilnae: typis Franciscanis, 1671. [12] p. Inic., vinj.; 4°. Saugojimo šifras: K.J. 8028/1.

71 *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas...*, p. 85 (ir. 268).

72 Išsamiau žr.: NARBUTIENĖ, Daiva. Akademiko Konstantino Jablonskio asmeninė biblioteka: bibliofilijos aspiracijos. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 25–31; IDEM. Konstantino Jablonskio asmeninės bibliotekos raritetai. In *Konstantinas Jablonskis ir istorija*. [straipsnių rinkinys]. Sudarė Edmundas Rimša. Vilnius, 2005, p. 55–64.

maršalkai Kletonui Burbai (saugojimo šifras: L-19/860). Skyriuje saugomi leidinių egzemplioriai su rašytojų: Maironio, Antano Maceinos, Vinco Krėvės, Mariaus Katiliškio, Salomėjos Neries, Oskaro Milašiaus, Česlavo Milošo ir kt., istorikų: Zenono Ivinskio, Vaclovo Biržiškos, Vandos Daugirdaitės-Sruogienės, XIX a. Vilniaus universiteto profesorių: Antonio Odyneico, Jurgio Sniadeckio, Vilniaus krašto bibliografų: Stefano Burhardto, Michało Ambroso, Adamo Łysakowskio ir daugelio kitų žymių Lietuvos kultūros darbuotojų autografais – visa tai užfiksuota skyriuje saugomoje kartotekoje.

Unikaliu laikytinas ir kartografijos fonde saugomas inžinieriaus, leidėjo Antano Macijausko (1874–1950) sudaryto ir 1900 m. Peterburge išleisto *Žemėlapis lietuviškai latviško krašto* egzempliorius su leidėjo dedikacija: *Guodotinam viengenčiui // p. Basanavičini // nuo išleidėjo // 19 12/III 00 A. Maciejauska // Ptrp.* (saugojimo šifras: K-607).

Atlasų rinkinyje saugoma vokiečių kartografo Georgo Brauno (Bruin, 1541–1622) didžiųjų pasaulio miestų atlaso *Civitates orbis terrarum*, šešiomis knygomis išleisto Kelne 1572–1617 m. pirmoji knyga (1572, saugojimo šifras: K 3-129). Lietuvoje ši knyga yra vienintelė. Be to, egzemplioriaus išskirtinumo statusą dar sutvirtina ir ypatingas jo įrišimas: apatinis kietviršis aptrauktas ruda veršio oda, viršeliai puošti auksintais ornamentuotais įspaudais. Kultūros istoriko, menotyrininko Edmundo Laucevičiaus (1906–1973) teigimu, atlasas įrištas XVI a. pabaigoje Drezdene⁷³.

Retų spaudinių skyriuje saugoma ir unikali dantiraščių – seniausių Lietuvoje rašto paminklų – kolekcija. Originalią 17 molio ir gipso atspaudų kolekciją šumerų ir akadų kalbomis buvusiai Valsybinei Vrublevskių bibliotekai buvo deponavęs orientalistas, kolekcionierius Pranciškus Tičkovskis (Tyczkowski), išsigijęs šiuos rašto paminklus Artimuosiuose Rytuose pirmajame XX a. ketvirtyje. Įvairiems senovės Tarpupio istorijos periodams (nuo XXII a. pr. Kr.)⁷⁴ priklausančią rašto paminklų kolekciją papildė ir antspaudų, statulėlių bei kito Mesopotamijos vaizduojamojo meno pavyzdžiai.

Apžvalgoje aptarti unikalūs leidiniai tų skyriaus fondų, kurie geriausiai yra ištirti ir įtraukti į bibliografijos rodykles – suvestinius įvairių spaudos paminklų katalogus. Būtent šių bibliografijos šaltinių – Lietuvos nacionalinės bibliografijos knygų lietuvių kalba tomų, Lietuvos lenkiškų ir lotyniškų knygų sąrašų, K. Estreicherio lenkų bibliografijos leidinių ir dar vieno kito istoriografinio veikalų – dėka įmanoma nustatyti Lietuvos bibliotekose saugomų leidinių egzemplioriškumą ir unikalumą. Vienintelį egzempliorių paiešką vertėtų tęsti, pasitelkiant kitus Europoje paskelbtus senųjų spaudos paminklų – knygų, žemėlapių, atlasų ir t. t. – katalogus. Šiuo metu konstatuotina, jog LMA bibliotekos unikumai – įvairiomis kalbomis ir įvairios paskirties dokumentai, išėję Lietuvoje ar už jos ribų ir funkcionavę mūsų valstybės bei kaimyninių šalių visuomenėje.

73 LAUCEVIČIUS, Edmundas. *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose...* Vilnius: Mokslas, 1976, p. 49.

74 HELCERIS, M. Seniausieji rašto paminklai Lietuvoje. *Mokslas ir gyvenimas*, 1964, Nr. 9, p. 45.

The unique items in the Rare Book Department of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences

SUMMARY

Using the example of unique publications kept in the Rare Book Department of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences, the article addresses the concept of uniqueness. In the department, there are more than two hundred extremely rare monuments of literature (in Lithuanian, Latin, Polish, Germanic languages) of diverse origin. The rarity of the documents is ascertained using various bibliographical sources. Among the latter, especially helpful are summary catalogues listing known remaining copies of unique publications both in Lithuanian and foreign libraries. The department also has in its holdings a unique collection of cuneiform tablets reaching as far back as the XXII century B.C., which was deposited in the Vrublevskiai library by the collector Pranciškus Tičkovskis (Franciszek Tyczkowski) in the third decade of the XX century.